
INFORMÁCIE

Jubileum Ruda Brtáňa

V októbri 1997 sa dožil PhDr. Rudo Brtáň, CSc. v mimoriadne sviežom duchu a aj zdraví – významného jubilea – 90. narodenín.

Neuhasínajúce a činorodé bádanie v mnohých rovinách literárnej vedy, preklady zo slovanských jazykov a nemčiny, redigovanie a zberateľstvo, pedagogické a popularizačné pôsobenie – to je len hrubý náčrt profilu jubilanta, často nazývaného chodiacou encyklopediou.

Rodisko Ruda Brtáňa bolo Hybe, kde vyrastal ako šieste dieťa v rodine roľníka. Vyštudoval Hodžovo reálne gymnázium v Liptovskom Mikuláši a pod vplyvom Dobroslava Chrobáka odchádza do Prahy na filozofickú fakultu, kde pôsobil aj v spolku Detvan. Striedavo v Prahe a Bratislave študoval germanistiku a slavistiku. Štúdiá ukončil doktorátom filozofie. Prvé roky po štúdiách pôsobil ako profesor v Trnave, v martinskem gymnáziu a v gymnáziu na Grösslingovej ulici v Bratislave.

Neskôr pracoval v Matici slovenskej v Martine, kde založil a systematicky usporiadal základný fond Slovenského literárneho múzea Matice slovenskej. V neblahých rokoch 1951-54 bol dislokovaný do knižnice na Bystričku (bývalé Masarykovo letné sídlo), ako už nežiaduci odborník. Až na prelome šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov začína pôsobiť v Slovenskej akadémii vied ako vedecký pracovník, kde zotrval až do svojich 72 rokov.

Dr. Rudo Brtáň mal mimoriadny zmysel pre systematickú zberateľskú a bádateľskú činnosť, bol veľmi presný, vecný a kritický, preštudoval množstvo archívnych materiálov nielen na Slovensku a v Čechách, ale aj v Poľsku, Rusku, Maďarsku, Juhoslávii a Nemecku. Výsledkom týchto študijných ciest je zosumarizovanie vyše 100 literárno-historických a kritických monografií a štúdií. Doteraz vydal Dr. Brtáň okrem vlastnej tvorby, prekladov, odborných článkov a štúdií tieto významné diela:

Poetika a štylistika (1943), Historické piesne (1953, 1978), Pri prameňoch slovenskej obrodeneckej literatúry (1970), Postavy slovenskej literatúry (1971), Dielo Sama Chalupku (1973, 1979), Život básnika Janka Kráľa (1972), Bohuslav Tablic (1973), Slovensko-slovanské literárne vzťahy a kontakty (1979).

Dr. Rudo Brtáň má pripravené do tlače ďalšie eseje, beletrizované životopisy, monografie, Dejiny slovenskej ľudovej piesne, Dejiny slovenskej poézie, Dejiny slovenských divadiel a Dejiny dolnozemskej slovenskej literatúry.

Rudo Brtáň je nestorom slovenskej literárnej histórie a bol súputníkom mnohých významných predstaviteľov literárneho a kultúrneho života – J. Smreka, J. Jesenského, M. Figuli, F. Hečku, M. Benku, L. Novomeského a ďalších. My len veríme, že ešte zanechá mnoho cenných myšlienok v pripravovaných pamätiach.

Dovoľujeme si pripomenúť aj jeho rečnícke schopnosti, ktoré v súlade s mimoriadnou pamäťou boli často ozdobou konferencií, pamätných výročí a sympózií u nás aj v zahraničí. Veľmi živo si ho pamätáme, ako osemdesiatnika, ktorý často vystupoval na celoslovenských seminároch pre učiteľov slovenčiny a dejepisu. Mali sme česť počuť a zažiť renomované prednášky jubilanta. Vedel sa prihovoriť ochotne a múdro, poznal mnohé úskalia pedagogickej činnosti v spoločensko-vedných predmetoch.

Vážení pán doktor, dovoľte, aby sme sa vám poďakovali za účinné, vedecky podložené vštepovanie našej národnej

literárnej histórie nám a našim kolegom, ktoré bolo umocnené krásnou spisovnou slovenčinou a vysokým rečnickým umením. To, čo ste poskytovali pedagogickej verejnosti ako rétor bolo v stálej symbióze s vaším rozsiahlym vedeckým bádanim.

Do ďalších rokov vám želáme naďalej sviežeho ducha, dobré zdravie a mnoho kníh.

Natália Ihnátková

Pozn. red.

V týchto dňoch vychádza v SPN preklad R. Brtáňa: Ján Čaplovič: Etnografia Slovákov.

Odišiel Juraj Koutun

Doc. PhDr. Juraj Koutun, CSc. sa narodil 11. apríla 1921 v Tibave pri Michalovciach v mnohodetnej rodine. Ľudovú školu vychodil vo svojom rodišku (1927-33), meštiansku školu s kurzom v Sobranciach (1933-37) a klasické gymnázium v Michalovciach, kde i maturoval (1943). Zapísal sa na filozofiu a veľkú latinčinu a povinnú malú gréčtinu na Filozofickú fakultu Slovenskej univerzity v Bratislave, ktorú absolvoval r. 1947 s kvalifikáciou stredoškolského profesora. Cez prázdniny, odlúčený od rodičov, býval u svojho brata v Krupine a najmä, keď sa evakuovala Bratislava v čase prechodu frontu, u svojho kolegu Joža Hojsíka v Brodskom. Učil na učiteľskej akadémii v Prešove (1947-48) a gymnáziu v Nitre (1848-50).

Medzitým formou diaľkového štúdia popri zamestnaní si rozširoval aprobáciu na slovenský jazyk a literatúru. Neskôr pôsobil ako krajský inšpektor v Nitre (1950-53) a ústredný inšpektor na Povereníctve školstva v Bratislave (1953-57). Odtiaľ prešiel na Výskumný ústav pedagogický ako samostatný vedecký pracovník teórie vyučovania slovenskej literatúry. Postupne sa stal zástupcom riaditeľa a od r. 1981 až do dôchodku riaditeľom. Roku 1974 externe prednášal na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Od toho istého roku bol vedúcim redaktorom nášho časopisu. Zomrel po krátkej a ťažkej chorobe 3. novembra 1997 v bratislavskej nemocnici na Krásnej hôrke.

Docent J. Koutun sa venoval všeobecnej didaktike, didaktike slovenskej lite-

ratúry a vedeckovýskumnej práci. Bola to predovšetkým štúdia *K niektorým metodologickým problémom tvorby obsahu učebného predmetu* (Jednotná škola, 28, 1976, s. 89-99), v ktorej vyzdvihuje, že treba mať neustále na zreteli všetky komponenty výberu a štruktúracie didaktických faktov. Táto problematika sa odzrkadlila v syntetickej práci *Gymnázium – jeho profil, miesto a úlohy v školskom systéme* (1983), ktorej bol zostavovateľom a spoluautorom.

Zvýšenie účinnosti učebného procesu literatúry sledoval v monografii *Efektívnosť vo vyučovaní literárnej výchovy* (1974), kde aplikáciu progresívnych metód literárnej výchovy ukázal na praktických ukážkach vyučovacích hodín (s. 109-140). Aby zabezpečil optimálny rozvoj všetkých žiakov, zamýšľala sa nad vnútropredmetovými a medzipredmetovými vzťahmi. Danej problematike vo všeobecnej rovine sa venuje aj v kolektívnej odbornometodologickej príručke *Metodické pokyny na zvyšovanie efektívnosti práce škôl a ako predchádzať neúspešnosti žiakov* (1975), ktorej bol spoluzostavovateľom.

Rozvoj vedomostí žiakov z literatúry sleduje v stati *K otázke problémovej metódy pri vyučovaní literatúry* (Jednotná škola, 16, 1964, s. 487-502). V nej kladie dôraz na utváranie problémových situácií, porovnáva výsledky výskumných a kontrolných tried, uvádza príklady na expozičnú heuristicko-problémovú metódu a poukazuje na dôležitý faktor pre rozvíjanie práce s problémom – medzipredmetové vzťahy, ktoré pomáhajú uvedomovať si súvislosti medzi faktami a javmi skutočnosti. Úspech však vždy spočíva v metodike kladenia otáz-

ky. Aj v článku *Metóda rozhovoru na hodinách vyučovania literatúry* (SJLŠ, 20, s. 131 a nasl.) poukazuje na to, že heterodidaktický motivačný dialóg usmerňuje záujem žiaka o literatúru.

J. Koutun veľa pozornosti venoval tvorbe učebníc ako prostriedku na rozvíjanie výchovno-vzdelávacej činnosti a účinnosti modernizovaného učebného procesu prostredníctvom optimálneho výberu učebného obsahu literatúry a spôsobu jeho štruktúracie v učebnici, čo analyzuje v štúdiu *K teórii tvorby učebnice literatúry pre stredné školy* (pozri zborník K teórii a praxi tvorby učebníc, 1979, s. 201-206, ktorého bol spoluzostavovateľom).

Formou klasickej diagnostickej metódy klasifikačných ústnych skúšok prakticky pertraktuje v spoluautorsky vydanéj brožúre *Záverečné a maturitné skúšky* (1957).

Pozoruhodné sú publikácie *Funkcia vyučovania literatúry pri výchove mládeže* (1964), v ktorej píše o interiorizácii učebných informácií, a *K základnom vyučovania literatúry* (1967), kde hovorí o interakcii učiteľ-žiak pri utváraní čínorodého vzťahu žiaka k literárnym artefaktom.

Nezvyčajne cenná a poučná je jeho záverečná vedeckovýskumná správa o experimentálnom overovaní a hodnotení nového modelu gymnázia *Experiment v gymnázii a dosiahnuté výsledky* (Socialistická škola, 26, 1985-86, s. 55-77), v ktorej sa vecne sleduje učebný plán, miera modernizácie, inovácie a zdokonaľovania učebného obsahu v učebných osnovách ako základných východiskových inštrukciách pre učiteľa a pre tvorcov učebníc, kvalita učebníc a dosiahnutých výsledkov učebného procesu a maturitných skúšok.

Zastavíme sa pri výchove vo vyučovanom procese literatúry. Spočiatku pri vnímaní a hodnotení literárneho faktu vychádzal z dobového realistického dialektického systému, ktorý nebol pozitivistický, pretože nestaval na výlučnom experimente. Vtedy pristupoval k literatúre racionalisticky, tvoriac monistický spiritualistický materialistický systém, a to z hľadiska príslušných odvodených koncepcií hodnotil čiastkové výsledky experimentu a racioanlistiky k nim pristupoval (Podľa monografie Rekta pensado, Chapeco, 1983, s. 54, 71, brazílskeho filozofa a logika slovenského pôvodu Evalda Pauliho, zostavovateľa a spolutvorcu obsiahleho esperantského výkladového *Filozofického slovníka*).

V závere svojho výskumu komplexnej účinnosti učebného obsahu literatúry ako učebného predmetu, hodnotiac ho z hľadiska funkčného vzdelávania intelektu podľa jeho špecifických vlastností, prehodnotil svoje názory a zdôrazňoval, že literárne dielo je polyfunkčným útvarom, ktorého funkcie sa realizujú spoločne a vo vzájomnom stretávaní, pričom estetická funkcia, ktorá je dominantnou, nie je chvílkovým pocitom páčivosti alebo nepáčivosti, ale zložitým a do značnej miery vedomým procesom, ktorý má rozličné fázy a svoj charakteristický priebeh, a teda že literatúra aj v učebnom procese nie je priamočiara, ale má imanentne skryté a racionálne ťažko postihnuteľné výchovné možnosti.

Daný fenomén sa jasne odzrkadľuje v mnohých vydaniach spoluautorsky napísanej *Literárnej rukoväti* (1971) vychádzajúcej z učebníc pre gymnáziá a stredné školy, v ktorej sa spracúva na základe najprímeranejších informácií o medziod-

borových vzťahoch pre školské potreby i pre širšiu verejnosť koncízny prehľad aristokratického napodobňovania foriem antického umenia vo francúzskej, nemeckej, českej a v slovenskej literatúre a umení, ďalej prehľad racionalistického experimentálneho poznania a odhalenia pravdy vo francúzskej a slovenskej osvietenскеj národnooslobodeneckej literatúre a konečne oboznamuje čitateľa so subjektivistickou, individualistickou, citovou a fantazijnou francúzskou, anglickou, nemeckou, ruskou, poľskou, českou, slovenskou a maďarskou romantickou literatúrou a umením.

Okrem toho edične pripravil a napísal doslov aj vysvetlivky ku Kalinčikovej *Reštavrácii* (1972).

J. Koutun autorsky alebo spoluautorsky napísal experimentálne učebné texty, pokusné alebo definitívne učebnice pre gymnáziá, stredné odborné školy, SOU (študijné odbory s maturitou), pre stredné školy pre pracujúcich na štúdium popri zamestnaní, pre učňovské školy a odborné učilištia, a to päť učebníc slovenskej literatúry pre slovenské školy, štyri pre školy s vyučovacím jazykom maďarským, šesť čítaniek pre slovenské školy a jednu pre školy s vyučovacím jazykom maďarským. Na pomoc učiteľom napísal šesť odborných-metodických príručiek na vyučovanie literatúry pre slovenské školy a jednu pre školy s vyučovacím jazykom maďarským.

Okrem toho napísal množstvo článkov, štúdií, statí a recenzií do časopisov SJLŠ, Jednotná škola, Pedagogika, Socialistická škola a do Učiteľských novín.

Juraj Koutun ako riaditeľ VÚP bol náročný na seba aj voči pracovníkom. Každému bez rozdielu vytvoril trvalé pracov-

né podmienky, za ktorých mohol uplatniť a rozvíjať svoje schopnosti podľa vlastného naturelu. Dokonca rozdal vlastnú veľkú príručnú knižnicu svojim aspirantom, na ktorých si veľmi zakladal.

Jednako deprimovali ho krivdy a rozrušila ho demoralizujúca trúfalosť nie-

ktorých jednotlivcov voči nemu, čo mu bezprecedentne znepríjemňovalo život.

Ožívujme a chráňme si v mysli spomienku na doc. PhDr. Dr. Juraja Koutuna, CSc., ktorý čím viac tvoril, tým viac sa tešil z úspešnej práce svojich kolegov.

Eduard Gašinec

Retrospektívne a perspektívne o jazykovej komunikácii

Na začiatku deväťdesiatych rokov sa v novovznikajúcom univerzitnom centre Banská Bystrica položili kvalitné základy pre pravidelné stretávanie domácich a zahraničných jazykovedcov. Príležitosti k organizovaniu stretnutí sa ujali mladí iniciatívni jazykovedci – P. Odaloš, V. Patráš, neskoršie I. Očenáš – z katedry slovenského jazyka a literatúry Fakulty humanitných vied a Pedagogickej fakulty Univerzity Mateja Bela prípravou ďalších lingvistických konferencií. Poslednou bola na sklonku leta v čase začínajúcej horiacej hrdze v dňoch 11. – 13. septembra 3. konferencia o komunikácii. V príjemnom horskom prostredí na Donovaloch v penzióne Slniečko sa lingvisti zo Slovenska, Česka, Poľska, Ukrajiny, Juho-slávie, ale i z Nemecka, Maďarska, Anglicka zamýšľali predovšetkým nad perspektívami jazykovej komunikácie. Odrazovým mostíkom pre tvorivé impulzy smerom do budúcnosti sa stali i retrospektívne pohľady, ktoré syntetizovali predošlé výskumy. To poznačilo i samotnú konferenciu, ktorá prebiehala pod názvom Retrospektívne a perspektívne pohľady na jazykovú komunikáciu, veľkým tematickým rozptylom,

pretože sa zišli bádatelia z oblasti komunikácie s rôznymi pohľadmi vychádzajúcimi z vlastnej skúmanej témy.

Napriek širokej tematickej orientácii možno 75 referátov, ktoré v priebehu rokovania odzneli, rozvrstviť do istých okruhov: štylistika textu, úloha publicistiky v komunikácii, analýza dialógov, otázka odborných textov a prekladov, komunikačné aspekty medzi jazykmi, komunikácia v škole. Celému plénu v rokovaní udali tón úvodné referáty v podaní doc. Jána Kořenského, prof. Stanislava Gajda, prof. Jána Horeckého a prof. Jána Findru.

V referáte pod názvom „Verbálna komunikácia a národná spoločnosť v Európe“ uviedol J. Kořenský hľadiská, z ktorých treba posudzovať podmienky, stav a hlavne perspektívy vzájomných existenčných a funkčných vzťahov národných jazykov v Európe s dôrazom k jazykom stredoeurópskeho a východoeurópskeho priestoru v podmienkach prebiehajúceho a predpokladaného ekonomického a politického vývoja. Nestor slovenských jazykovedcov J. Horecký venoval pozornosť ortoepii ako predpokladu úspešnosti komunikácie. Podľa neho pravidlá vý-

slovnosti by nemali byť založené na vlastnostiach zisťovaných elektrickými prístrojmi, ale na prirodzenej realizácii. Mala by sa pripúšťať istá variantnosť realizácie v rámci fonémy a jej správanie v jazykovom prejave.

Po úvodnom plenárnom zasadnutí sa rokovalo v troch sekciách. V nich sa prezentovali lingvisti svojimi najnovšími výskumami pri ozrejmovaní komunikácie, ako nevyhnutnej podmienky pre existenciu človeka v ľudskom spoločenstve. Popri tradičných príspevkoch zaoberajúcich sa napríklad štylistikou odznali aj zaujímave príspevky o reklame, rozoberajúce lingvistické aspekty reklamnej informácie alebo novinový inzerát ako špecifický druh jazykových komunikátov. Pod týmto názvom predniesla poľská lingvistka Maria Magdalena Nowakovska príspevok, ktorého cieľom bola jazyková analýza krátkych inzerátov z miestnej dennej tlače súvisiacich so súčasným trhom práce. V závere autorka konštatovala, že z hľadiska jazykovej správnosti sú tieto komunikáty značne nedokonalé. Zaujímavý príspevok o televíznych správach reprezentujúcich jeden z diskurzov masmediálnej komunikácie predložila S. Krajčovičová. Ako komunikáty v sebe nesú znaky sociálneho kontextu, inštitúcií a noriem spoločnosti, v ktorej sú tvorené a vnímané. Ide o viac-menej jednosmerný, dynamický typ komunikácie, špecifický komplexnosťou výrazových prostriedkov, ktoré v ňom pôsobia na báze komplementárnosti.

O jazykovej komunikácii v škole sa hovorilo v posledný deň rokovania. Na túto tému odznali príspevky, ktorých teoretické závery môžu nájsť praktické

uplatnenie v podmienkach pedagogickej komunikácie. K. Vrlíková vychádzala z predpokladu, že jazykový systém, jazykové prostriedky a pravidlá na ich používanie v komunikácii si žiaci osvojujú nielen tým, že sa to všetko učia v rozličných typoch škôl, ale aj tým, že jazyk neprestajne pri dorozumívaní používajú v rôznych druhoch a formách komunikácie – teda aj recepciou umeleckých, odborných, publicistických a vecných textov. Príspevok H. Brádkovej vychádzal z praxe a zdôrazňoval tie situácie, v ktorých sa vyučovanie materskeho jazyka výrazne rozchádza so súčasnou didaktickou teóriou. Podľa nej nutnosť rozvíjať komunikatívne schopnosti je všeobecne prijímaná, ale komunikačný princíp, v súčasnosti už teoreticky ustálený, je nesprávne chápaný. V komunikačnej výchove sa zabúda na sémantické hľadisko, a to i pri hodnotení gramatických prostriedkov jazyka. A. Jaklová venovala pozornosť vyučovaciemu dialógu medzi učiteľom a žiakom ako súčasťou pedagogickej komunikácie. O tzv. nitrianskom modeli literárnej komunikácie referoval L. Kralčák. Poukázal na komplexnosť tohto modelu z hľadiska všeobecného ponímania komunikačného procesu, hoci východiskom sú tu pojmy zastupujúce špecifických účastníkov participujúcich na literárnej komunikácii (autor, text, čitateľ). Pri porovnávaní tohto literárnokomunikačného modelu s teóriou jazykovej komunikácie rozvíjajúcej sa na pôde jazykovedy nožno uvažovať v niektorých prípadoch aspoň o zblížení postojov k jednotlivým teoretickým problémom. Z. Kováčová zdôraznila, že na dosiahnutie optimálnych výsledkov vo vyučo-

vani jednotlivých zložiek slovenského jazyka je nevyhnutné disponovať kvalitnými učebnicami, pracovnými zošitmi a ďalšími pomocnými knihami. Ako perspektíva sa ukazuje metóda práce s textom – hlavne pre jej kvalitatívne rôzne dimenzie. Špecifické aspekty nadobúda použitie umeleckého textu na nácvik jazykových javov. Otázky využitia textu na hodinách jazyka nemožno posudzovať bez posúdenia psychosomatických javov. Spoločným menovateľom referátov o jazykovej komunikácii v škole bolo zdôraznenie integrovaného typu vyučovania slovenského jazyka, v ktorom sa bude prelínať jazykové vyučovanie so slohovým na základe literárnych textov.

V záverečnom vedeckom zhodnotení prof. Ján Horecký podčiarkol, že už samotný názov konferencie možno chápať ako akýsi zlom v pohľade na jazykovú komunikáciu. Aj keď retrospektívne návraty sú potrebné, predsa len treba hľadať skôr na perspektívne úlohy, napríklad venovať sa otázkam používania reči. Definitívnu bodku za kvalitným a prospešným podujatím dal prezident konferencie P. Odaloš, ktorý odovzdal štafetový kolík organizovania pravidelných lingvistických konferencií J. Klinckovej s priáním úspešného zdaru 4. konferencie o komunikácii v magickom roku 2000.

Július Lomenčík

Slovenský jazyk pre 5. ročník základných škôl

Tibenská, E., a kolektív: Učebnica, I. diel, Orbis Pictus Istropolitana, Bratislava 1997.

V septembri tohto roku vyšiel vo vydavateľstve Orbis Pictus Istropolitana I. diel učebnice Slovenský jazyk pre 5. ročník základných škôl. Vedúcou autorského kolektívu je Doc. PhDr. Eva Tibenská, CSc., ktorá prednáša a vedie semináre zo súčasného slovenského jazyka na katedre slovenského jazyka Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

Autori hneď na úvodných stranách predstavujú Petru Bodku, Ferka Otáznika a uja Filipa Jazykovedka, ktorí nás budú sprevádzať celou učebnicou.

Učebnica je rozdelená na 4 základné časti.

V I. časti – Čo už vieme? – si žiaci zväčša opakujú učivo z predchádzajúcich ročníkov a nachádzame v nej tieto témy: Zafarbené slová, Spodobujeme spoluhlásky, Rozdeľujeme a píšeme slová s predponou,

Píšeš správne?, Kde patria veľké písmená?, Hovoríme s istým zámerom, Ohýbame podstatné mená, Určujeme slovné druhy. K Petre Bodke a Ferkovi Otáznikovi pribudol ďalší kamarát Zmätko, ktorý si meno vyslúžil vďaka tomu, lebo občas narobí v slovenčine zámerne také zmätky, že mu treba pri och odstraňovaní pomôcť.

Ohýbame podstatné mená – taký je názov 2. časti učebnice a nachádzame v nej témy: O čom sme už čítali?, Čo je podstatné na podstatných menách, Pravidelne uplatňujeme pravidlo, O čom budeš písať? Píšeme a vyslovujeme predložky, Slová, ktoré nechcú byť vzorné, Príbeh bez začiatku, Slová, ktoré sa nedajú ohýbať, Ja budem kráľovná, ty kráľ...

3. časť učebnice – Hráme sa so slovami – obsahuje témy: Zažltnuté príbehy,

Nie je pero ako pero, Ťuкаť si na čelo – hrať na čele, Ahoj Ferko!, Zapisujeme priamu reč, Krok za krokom, Povedz to inakšie!, Píšem Ti pozdrav, Čo spája spojovník?, Povedz to naopak!, Nevýznamný, bezvýznamný, Končí sa riadok – čo spravíme?, Kto mi ukáže cestu?

Posledná, 4. časť učebnice je skrytá v názve – Ný – usilovný, atý – okatý si ty? a skladá sa z tém: Poznáte ju?, Akí sme zvonka?, Už sme ju niekde videli..., Drevený je z dreva. Plešatý je z plechu?, Krása – krásny, Akí sme zvnútra?, Ľudia okolo nás, Píšeme a vyslovujeme zdvojené spoluhlásky, Aký – poslušný, či – mamin syn, Máme návštevu.

V 2. – 4. časti učebnice sa žiaci zoznamujú s novým, ešte neznámym učivom a po jeho prebratí majú možnosť otestovať sa. Pod titulkom – Múdra hlavička vie je na konci každej časti skrytých 12 – 13 bodovaných otázok a podľa počtu dosiahnutých bodov žiak vie, či sú jeho vedomosti vynikajúce, dobré, slabšie alebo slabé.

Súčasťou učebnice sú aj krátke poznámky, odkazy, poučenia. Napríklad: Zaprášené slová obsahujú slová s nádychom archaizmov a historizmov. Múdrosť predkov žiakom približujú rôzne príslovia, porekadlá a pranostiky. Učíme sa správnu slovenčinu – toto poučenie používateľov učebnice upozorňuje na slová

a slovné spojenia, ktoré sa využívajú niekedy nesprávne a súčasne sú nahradené správnymi. Slová z dovozu obsahujú tie slová, ktoré sa do nášho jazyka dostali z iných jazykov a autori zároveň približujú význam. Nachádzame tu tiež Ostrovtipné príbehy a žarty, Hráme sa so slovami, Slovo o slove a iné poučenia.

Za pozitívny prvok učebnice považujeme, že autori neoddelili slohové vyučovanie od gramatického tak, ako sme boli na to zvyknutí z predchádzajúcich učebníc slovenského jazyka, ale že ho preberajú súbežne s učivom gramatickým.

1. diel učebnice slovenského jazyka pre 5. ročník hneď na prvý pohľad pôsobí veľmi príťažlivo a lahodí oku. Každého upúta nielen podnadpis na obale učebnice Mamka ohýba mňa, ja ohýbam slová, ale aj množstvo vkusných farebných ilustrácií, znakov a symbolov.

Pozitívnym prvkom učebnice je aj to, že je v nej dostatočné množstvo tvorivých cvičení rôzneho typu a náročnosti.

Predpokladáme, že každý žiak 5. ročníka privíta stručné zhrnutie učiva, ktoré autori sústredili na poslednej strane učebnice.

Veríme, že 1. diel učebnice Slovenský jazyk pre 5. ročník základných škôl bude patriť medzi tie, po ktorých radi siahajú nielen učiteľia, ale aj žiaci.

Eudmila Benčatová

EURÓPA V ŠKOLE

Vyhodnotenie literárnych prác 44. ročníka aktivity Európa v škole v školskom roku 1996/97

Porota pre literárne práce posudzovala 600 prác, z toho 533 v slovenskom

jazyku, 67 v cudzích jazykoch a maďarčine ako v materinskom jazyku.

Po termíne uzávierky celoslovenského kola prišlo ešte 80 prác, ktoré sme neposúdili, lebo práca poroty bola ukončená.

Slovenský jazyk

Základná škola

Veková skupina 1 (6-9 rokov) – 141 prác

Žiaci si prevažne vybrali tému *Vymysli text modernej riekanky alebo vypočítavanky*. Riekanky a vypočítavanky boli hravé, rytmické a moderné (95 prác). V ďalšej téme dominovala próza – rozprávka. *Rozprávky o televízore a o zvedavých d'etoch z celej Európy* boli málo nápadité a popisné (46 prác).

Veková skupina 2 (10-13 rokov) – 210 prác

Pre malých autorov sa stala hitom téma *Mama mi rozprávala o Beatles* ktorá bola ale väčšinou opísaná faktograficky. Najúspešnejšie tému spracovali skupiny žiakov z Plavnice a zo Starrej Lubovne. V téme *Počítač môj priateľ aj učiteľ* vyjadrili mnohí žiaci záujem a aj závislosť na počítačoch, ktoré im vyplňajú absenciu ľudskej komunikácie a porozumenia. Mnohé prózy by mohli iste zaujať detských psychológov.

Veková skupina 3 (14-16 rokov) – 109 prác

V tejto vekovej skupine píšu literárne práce žiaci 8. a 9. ročníkov, prevažuje próza (103 prác), poézia je okrajová (6 prác). Väčšina literárnych prác nezodpovedá kritériám celoslovenského kola, čo môžeme dokumentovať nasledovne: prózy sú málo subjektívne a tvorivé, je v nich len priemerná lexika, statika opisov, nepútavé gradovanie príbehu. V týchto slabých, ale aj v niekoľkých lepších prácach (väčšinou sci-fi) sú silné prvky pesimizmu, negatívne hodnotenie medziludských vzťahov, opis katastrofického stavu prírody. 8 prác považuje porota za originálne, tvo-

rivé, ľahko čitateľné, funkčné, zvlášť pri spracovaní témy *Hudba – môj siedmy kontinent*. Táto téma oslovila tiež mladé poetky, ktorých básnické výpovede môžeme hodnotiť ako sugestívne, invenčné a zmysluplné – na dobrej verzologickej úrovni.

Stredná škola

Veková skupina 4 (14-16 rokov)

V tejto kategórii sa zúčastnilo 35 autorov. (30-Próza, 5-Poézia). V literárnych prácach prevažuje téma *Hudba – môj siedmy kontinent*, ktorá silne motivovala mladých autorov k subjektívnemu a tvorivému prístupu pri tvorbe literárnych prác. Je tu značný odklon od encyklopedického prístupu k téme, čo bolo výraznejšie v tretej vekovej skupine v základných školách.

Veková skupina (17-19 rokov)

Najstarších autorov zaujala téma *Európske literárne (filmové, hudobné) križovatky – pokus o esej*. Predpokladáme, že určenie žánru podmienilo nižší počet prác v porovnaní s predošlými rokmi (próza-34, poézia-2, iné-2). Kvalita literárnych prác je však výrazne vyššia, autori disponujú bohatou slovnou zásobou, silným vedomostným zázemím a citlivým prístupom k téme. Na aktívite EvŠ sa po prvý raz zúčastňujú percentuálne vyrovnané gymnáziá, odborné učilištia a odborné školy. Vysoko vzrástol počet autorov z obchodných akadémií a súkromných stredných škôl. Do 3. a 4. vekovej skupiny prispelo len 7 mladých poetov. Sú to básnické výpovede už predtým zúčastnených autorov, obsah aj forma sú na vynikajúcej úrovni, prevažuje voľný verš, metafora a básnická otázka ako výzva pre súčasnosť i budúcnosť.

Maďarský jazyk (ako materinský):

Porota posudzovala 29 literárnych prác v 2. a 3. vekovej skupine. Žiaci si vybrali tie isté témy ako v slovenskom jazyku. Literárne práce (prózy) sú napísané tvorivo, s dobrým vedomostným zázemím, chyby sú okrajové. V porovnaní s predošlými rokmi aktivity EvŠ je značný nárast kvantity i kvality.

Cudzie jazyky: AJ, NJ, FJ, RJ – 38 prác

V kategórii cudzích jazykov sa zúčastnili žiaci v 2., 3. a 4. vekovej skupine. V ruštine a francúzštine boli práce len vo 4-tej vekovej skupine. Žiaci spracovali všetky témy, písali poéziu a prózu. Na rozdiel od literárnych prác v slovenskom jazyku sú tieto autorské

výpovede viac optimistickejšie a lyrickejšie ladené, slovná zásoba je primeraná, gramatické chyby sú ojedinelé. Porota konštatovala, že v tomto ročníku sa do aktivity zapojili len žiaci ovládajúci veľmi dobre cudzí jazyk, čo je prínosom pre EvŠ.

V 44-tom ročníku aktivity Európa v škole porota konštatuje, že kvantita literárnych prác čiastočne poklesla, ale v niektorých žánroch a vekových skupinách stúpa ich kvalita.

Konkrétne: v kategórii slovenského jazyka (4. vek. skupina) v kategórii maďarského jazyka (2. a 3. veková skupina) v kategórii cudzích jazykov v žánri poézie (3. a 4. veková skupina).

Tatiana Brtáňová

Poviedka 97 literárna súťaž J&B

Súťaže sa môže zúčastniť každý autor s poviedkou napísanou v slovenskom jazyku. Súťaž je verejná a anonymná a neviaže sa na nijaké spisovateľské, spoločenské či politické organizácie. Prihlásená práca nesmie byť do slávnostného vyhlásenia výsledkov nikde publikovaná. Účastník súťaže môže poslať iba jednu poviedku. Maximálny počet strán je 15 (30 riadkov po 60 znakov).

Do literárnej súťaže J a B sú prijímané príspevky, ktoré vyhovujú súťaž-

ným podmienkam a boli odoslané poštou v období medzi 31. 10. 1997 a 31. 12. 1997, pričom rozhodujúci je dátum na poštovej pečiatke. Súťažné práce posielajte na adresu

Literature a Culture Agency
(prípadne L.C.A.)

Poviedka 97
Ludanská 27
934 01 Levice

Využitie pojmových máp vo vyučovaní

J.E. Heimlich, S.D. Pittelman: Semantic Mapping: Cllsroom applications. IRA, Newark, Delaware, 1986.

Jednou z výrazných tendencií prístupov k čítaniu je i posun v nazeraní na porozumenie čítaného, ktoré sa neobmedzuje len na pasívne zmočňovanie sa významov obsiahnutých v texte. Čítanie s porozumením sa chápe ako aktívny dialóg čitateľa s autorom, ako dynamický proces integrácie jeho doterajších vedomostí a skúseností s novými informáciami z textu. V rámci takéhoto dialógu sa významy nielen dešifrujú, ale najmä tvoria, aktívne konštruujú a interpretujú. V súvislosti s tým sa už v didaktike elementárneho čítania objavujú postupy, smerujúce k rozvíjaniu takto chápaného porozumenia. Publikácia je názornou ilustráciou *praktického uplatnenia pojmových máp* ako jednej zo stratégií rozvoja čítania s porozumením v rozličných etapách osvojovania písanej reči.

Teoretické zdôvodnenie uvedených prístupov možno nájsť i v klasických psychologických koncepciách učenia J. Pigeta a L. S. Vygotského. Pojmové mapy stelesňujú určité východiskové schémy či asimilované štruktúry, ktoré sa pod vplyvom nových informácií dopĺňajú, rozvíjajú a reštruktúrujú. K ich reštrukturácii dochádza jednak v procese čítania a jednak v procese sociálneho dialógu ostatných účastníkov situácie čítania, v podmienkach školskej triedy.

Pojmové mapy poskytujú široké možnosti uplatnenia vo vyučovaní. Slúžia na aktivizáciu a zmapovanie východiskových poznatkových štruktúr či už individuálnych alebo skupinových; ich premostenie s novými vedomosťami; aktivizujú procesy myslenia pred, počas a po čítaní; sú nástrojom stimulácie dialógu, rozvoja slovnnej zásoby a konceptualizácie pojmov; prostriedkom uvedomenia si a odlišenia rozličných zdrojov informácií, stratégiou učenia, priestorom pre okamžité uplatnenie vedomostí, ich upevnenie; môžu plniť funkciu osnovy pre kompozíciu alebo aj opory pri problémoch v čítaní. Skúsenosti potvrdzujú ich vysoký motivujúci a aktivačný účinok. Pojmové mapy v rukách skúseného pedagóga podporujú tvorivosť a kritické myslenie.

Ťažiskom publikácie sú *konkrétne ukážky* použitia sémantického mapovania v školských triedach. Dve kapitoly ilustrujú použitie pojmových máp ako aktivity zaradovanej pred a po čítaní, resp. aktivity predchádzajúcej kompozícii v prvých ročníkoch základnej školy. Ďalšie ukážky demonštrujú prácu s mapami pri vyučovaní prírodovedy, histórie, literatúry, slohu i hudoobnej výchovy v 2. – 8. ročníku ZŠ a sú príkladom integrovaného vyučovania jazyka a čítania v kontexte rozličných vzdelávacích obsahov.

Olga Zápotočná

Vážení predplatitelia, musíme vás upozorniť na zaužívanú prax PNS pri objednávaní nášho časopisu. Na nový kalendárny rok je potrebné vždy písomne obnoviť starú objednávku vo vašom stredisku PNS do polovice decembra. Ak tak neurobíte, stará objednávka je zo strany PNS automaticky zrušená.

red.